

СУДСКА ПСИХОЛОГИЈА КАО НАСТАВНА И НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА

Апстракт: Аутор у раду настоји да дефинише судску психологију у ширем смислу као наставну и научну дисциплину. У датом контексту, посебна пажња је посвећена одређивању предмета и задатака судске психологије као самосталне научне дисциплине као и утврђивању њеног система. Након тога, укратко је приказан историјски развој судске психологије и њених појединих научних области. Такође, аутор је у раду обрадио и питање научних метода који се користе у судској психологији. Сумарно је приказан и однос судске психологије са општом психологијом као и са појединим правним гранама и ванправним научним дисциплинама. На крају рада дати су одговарајући закључци.

Кључне речи: психологија, судска психологија.

Судска психологија као наставна дисциплина - Судска психологија у ширем смислу је назив за посебан предмет који се изучава на правном факултету ради потпунијег и успешнијег образовања будућих правника и то нарочито оних који су се определили за продубљено проучавање правнопсихолошких питања која се јављају у савременој правној теорији и судској пракси.

Судска психологија као научна дисциплина - Судска психологија у ширем смислу, названа још и правна психологија (*legal psychology*), је самостална научна дисциплина која се бави проучавањем психичких процеса/функција¹ и психичких особина/својстава чије је упознавање корисно за успешно вршење правосудних функција и за адекватну примену права.²

Предмет судске психологије – Сходно реченом, предмет судске психологије у ширем смислу су психички процеси и психичке особине чије је упознавање корисно за успешно вршење правосудних функција и адекватну примену права. Односно, предмет судске психологије у ширем смислу су психички процеси и психичке особине и њима одговарајућа понашања учесника судских поступака³.

Психичких функција код људи има девет. Оне су подељене на основу најважнијих карактеристика и најбитних својстава иако се по одређеним особинама поклапају и допуњују. Можемо их сврстати у три групе/подгрупе и то: когнитивне, конативне и енергијске. Когнитивна група психичких функција обухвата четири психичке функције: памћење, опажање, мишљење и интелигенцију. Конативна група психичких функција обухвата три: нагоне, емоције и вољу. Трећа група је састављена из две функције, а то су свест и пажња. Наиме, конативна група садржи све основне покретаче човековог понашања, когнитивна група ствара све потребне погодности за стицање искуства. У енергијском смислу, свака психичка функција тражи адекватну количину нервне тј. психичке енергије, али свест и пажња су две функције без којих нема јасног сазнања. Свест као будност је предуслов сваког свесног доживљаја, а

---

1 Психички процеси/функције/могућности/моћи.

2 Отуда, судску психологију у ширем смислу тј., правну психологију не треба поистовећивати са форензичком психологијом. Вид. D. Centar /2010/: *Forensic Psychology*, Oksford, 1-18. и M. Костић /2002/: *Форензичка психологија*, Београд, 19-22.

3 З. Јекић /2003/: *Кривично процесно право*, Београд, 26.

пажња обезбеђује велику оштрину и ефикасност психичким процесима када се усмере на одређени садржај, односно циљ.⁴

Под психичким особинама подразумевамо релативно трајне особине појединаца, као што су навике, способности, темперамент, потребе, интереси и друге особине личности.⁵

Задаци судске психологије - Ако пођемо од напред одређених појмова и предмета судске психологије у ширем смислу можемо да видимо да се њен основни задатак састоји у томе да пружи одређени корпус теоријских знања која ће непосредно или посредно моћи да се примене у сврху успешног вршења правосудних функција и у сврху адекватне примене права.

Систем судске психологије - Судска психологија у ширем смислу је самостална научна дисциплина у чијим оквирима се развијају поједине научне области.

Према схватању Аћимовића две најзначајније научне области у оквиру судске психологије у ширем смислу су: криминална психологија односно, психологија злочина и судска психологија у ужем смислу односно, психологија суђења.⁶

Поред наведених, у састав судске психологије у ширем смислу, према овом аутору, улазе и друге, у мањој или већој мери развијене области, међу којима су: психологија преткривичног поступка, психологија жртве кривичног дела, затворска психологија и законска психологија.

Како се наводи, криминална психологија као научна област у оквиру судске психологије у ширем смислу се бави питањем значаја психолошких фактора у контексту две групе проблема и то: развоја личности до извршења кривичног дела и преласка на дело, тј., питањима психолошких основа и манифестација криминалног понашања.⁷ Међутим, како и сам аутор уочава, предмет проучавања криминалне психологије веома је тешко диференцирати у односу на предмет криминологије из разлога што је „скоро немогуће потпуно издвојити психолошка питања од других криминолошких објашњења.“⁸

Отуда, сматрамо да је реално утемељен став према коме криминална психологија као „наука о психичком животу злочинца“⁹ представља део криминологије, а предмет њеног проучавања је „психичка структура учиниоца кривичног дела, са његовом целокупном личношћу.“¹⁰

Није сувишно напоменути да је став према коме криминална психологија представља део криминологије прихваћен и у највећем делу савремене стране литературе. У наведеном смислу примера ради, изјашњава се и Филдмен (*Feldman*) који у самом уводном делу истиче да његова књига Психологија злочина (*„The Psychology of Crime“*) представља преглед савремених теорија и резултата истраживања у криминологији при чему је приликом обраде појединих проблема знатна пажња посвећена и одређеним психолошким питањима као и социолошким перспективама¹¹.

---

4 С. Јакулић /1999/: *Форензичка психијатрија, ауторизована предавања*, Београд, 99–100. и В. Десимировић /1997/: *Медицинска психологија, са основама психопатологије*, Београд, 21–22. Упор. Н. Рот /2000/: *Опита психологија*, Београд, 5.

5 Н. Рот: оп. цит., 3

6 М. Аћимовић /1987/: *Психологија злочина и суђења, судска психологија*, Београд, 40–41. и Ж. Алексић, М. Шкулић, М. Жарковић /2004/: *Лексикон криминологије*, Београд, 165.

7 М. Аћимовић /1987/: *Ibid.*, 68.

8 М. Аћимовић /1987/: *Ibid.*, 69.

9 Z. Šeparović /1987/: *Kriminologija i socijalna patologija*, Zagreb, 29. Вид. Ђ. Игњатовић /2011/: *Криминологија*, Београд, 19-27.

10 Z. Šeparović: *Ibid.*, 29. Упор. Ж. Алексић, М. Шкулић, М. Жарковић: оп. цит., 351. Вид. D. Howitt /2009/: *Introduction to Forensic and Criminal Psychology*, London.

11 P. Feldman /1993/: *The Psychology of Crime*, New York, XI-XIV. Вид. С. R. Hollin /1989/: *Psychology*

Сходно свему наведеном, закључујемо да се за криминалну психологију не може децидирано рећи да представља научну област у оквиру судске психологије као самосталне научне дисциплине, јер је, како се у светлу савремених теоријских схватања чини, несумњива њена превасходно криминолошка природа и суштина.

Судска психологија у ужем смислу као научна област у оквиру судске психологије у ширем смислу представља неспорно њен најзначајнији и најразвијенији део и проучава психичке процесе и психичка својства појединих учесника судског поступка и психолошки развој судског поступка као целине, при чему се посебна пажња посвећује исказу и психичким процесима који учествују у формирању исказа. Битно је нагласити такође, да судска психологија у ужем смислу проучава психичке процесе појединих учесника и психолошки развој судског поступка уопште, што значи, како кривичног, грађанског тако и других судских поступака.

У оквиру судске психологије у ужем смислу од примарног значаја је психологија кривичног поступка као њен најтранспарентнији део. Ово из разлога што су психичка збивања у кривичном поступку, с обзиром на његову природу, далеко интензивнија него у другим судским поступцима те стога и закључци до којих се долази у оквиру психологије кривичног поступка могу имати значаја и за друге судске поступке.

У контексту психологије кривичног поступка, с обзиром на степен научне фундираности, доминантна је психологија исказа за коју се у целини посматрано сасвим основано може рећи да представља базични сегмент судске психологије у ширем смислу. Као што се из њеног назива може видети, научно интересовање овде је фокусирано на исказ тј. његову структуру и врсте.

У судскопсихолошком смислу исказ се састоји од четири психичка процеса: опажања, памћења, мишљења и исказивања. Међутим, не треба изгубити из вида да исказ по својој природи представља јединствену психолошку појаву и да је наведене психичке процесе могуће једино теоријски диференцирати јер су они по својој природи вишеструко садржински и функционално повезани и условљени. Дати психички процеси истовремено су повезани и са другим психичким процесима попут, емоција, интелигенције, воље, пажње и мотива. Реализација сваког психичког процеса који улази у састав исказа детерминисана је деловањем одговарајућих фактора који се могу поделити према различитим критеријумима. Када је реч о врстама исказа, за судскопсихолошки аспект проучавања од примарног значаја је подела исказа према садржини и у том смислу исказ може бити: истинит или неистинит, а неистинит исказ може бити: несвесно неистинит/нетачан/погрешан или лажни.¹²

По питању преосталих напред наведених области судске психологије у ширем смислу треба рећи да психологија преткривичног поступка све више излази из оквира судске психологије у ширем смислу. Диференцирајући свој предмет и методе проучавања психологија преткривичног поступка издваја се као самостална научна дисциплина, под називом криминалистичка, односно полицијска психологија - која проучава психичке процесе и психичка својства и открива законитости њиховог манифестовања у специфичним ситуацијама везаним за делатности органа унутрашњих послова,¹³ односно, прикупља психолошка знања од значаја за праксу полицијског деловања, а која се према потреби могу користити у различитим ситуацијама¹⁴.

Следећа научна област у оквиру судске психологије у ширем смислу је законска психологија која се бави објашњењем психолошких, психопатолошких и

---

and Crime, An Introduction to Criminological Psychology, London, 7-21.

¹² Вид. Н. Делић /2008/: *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Београд, 25-65.

¹³ М. Костић /2000/: *Криминалистичка психологија*, Београд, 324.

¹⁴ Р. Миловановић /1998/: *Полицијска психологија*, Београд, 15.

психијатријских појава чије разумевање је потребно за примену одговарајућих материјалноправних прописа.¹⁵

Иако за сада не представља заокружен део научног система, с обзиром на њен значај и перспективе будућег развоја, у оквиру законске психологије би посебно требало издвојити кривичноправну психологију - која се бави проучавањем и објашњењем психолошких, психопатолошких и психијатријских појмова коришћених у кривичном праву.

У оквиру предмета проучавања законске кривичноправне психологије од примарног значаја је питање кривице, односно урачунљивост, умишљај и нехат, за које се слободно може рећи да представљају најзначајније кривичноправне проблеме за чије теоријско објашњење и практичну примену су неопходна и одговарајућа знања одређених ванправних научних дисциплина.

Када је у питању кривица, као што је познато, наш законодавац, као и већи део савремене кривичноправне теорије, прихвата мешовити, психолошко - нормативни појам кривице према коме се кривица одређује као психички однос учиниоца према делу збога којег му се може упутити одговарајући социјално – етички прекор. Према Кривичном законнику (члан 22) кривица постоји ако је учинилац био урачунљив и поступао са умишљајем, а био је свестан или је био дужан и могао бити свестан да је његово дело забрањено. Кривица може постојати и онда када је учинилац поступао из нехата ако то закон изричито предвиђа. Сходно датој одредби кривица се састоји из три елемента: урачунљивости, умишљаја или нехата и свести о противправности.¹⁶

Сасвим оправдано наш законодавац не дефинише саму урачунљивост, већ полази од њене обориве претпоставке и одређује појам неурачунљивости. Постојање неурачунљивости, која искључује кривицу, се према општеусвојеном схватању, утврђује применом мешовитог, односно биолошко - психолошког метода. Примена датог метода најпре подразумева да је код учиниоца потребно утврдити постојање неког од законом прописаних биолошких основа тј. поремећених психичких стања (душевна болест, привремена душевна поремећеност, заостали душевни развој и друге теже душевне поремећености), а потом констатовати да је дато стање проузроковало одговарајући поремећај у остваривању једне или обе релевантне психичке функције – способности схватања значаја свог дела (моћ расуђивања) и способности управљања својим поступцима (моћ одлучивања), који је испољен као немогућност њене/њихове реализације. С обзиром на његову природу, примена мешовитог биолошко – психолошког метода нужно подразумева да се кривично право овде користи и знањима одговарајућих ванправних научних дисциплина, попут психологије, психопатологије и психијатрије.

Примена истог, мешовитог, биолошко – психолошког метода предвиђена је и за утврђивање битно смањење урачунљивости која је као и неурачунљивост кривичноправни појам чија је основа комплексна, биолошко – психолошка. Разлика између битно смањене урачунљивости и неурачунљивости је пре свега у психолошкој компоненти, а биолошка основа им је иста: стање душевне поремећености. Ово стање, међутим, код неурачунљивости у потпуности онемогућује способност схватања значаја свог дела или способност управљања својим поступцима, док су код битно смањене урачунљивости наведене способности (једна или обе) присутне, али битно смањене. Отуда је кривичноправни значај битно смањене урачунљивости квалитативно различит у односу на кривичноправни значај неурачунљивости – она представља факултативни основ за ублажавање казне.

Овде такође, треба споменути и смањену урачунљивост која у кривичном праву отвара веома осетљиво питање квантификације релевантних психичких функција

¹⁵ Упор. D. Kozarić-Kovačić, M. Grubišić-Ilić, V. Grozdanić /2005/: *Forenzička psihijatrija*, Zagreb, VII.

¹⁶ Вид. Н. Делић /2009/: *Нова решења отитих института у КЗС*, Београд, 52-67.

учиниоца и која у нашем законодавству није издвојена као самостални институт, али може имати значај приликом одмеравања казне у виду факултативне олакшавајуће околности.¹⁷

Надаље, то што се умишљај и нехат као степени кривице, који у једном ширем смислу могу бити схваћени и као психичка активност или неактивност, могу јавити у различитим видовима и интензитету, кривици као комплексном кривичноправном институту додатно даје посебну психолошку димензију.¹⁸

Најзад, психолошка димензија, истина у мањој мери, заступљена је у одређеном виду и код свести о противправности као трећем елементу кривице.¹⁹

Осим када је реч о кривици, психолошки аспект пручавања је присутан код још једног броја кривичноправних проблема, међу којима посебно треба издвојити следеће: *actiones liberae in causa* – скривљена неурачунљивост²⁰, узраст²¹, намера, циљ, мотиви и побуде²² и добровољност²³.

На крају, као научне области у оквиру судске психологије у ширем смислу, које су у знатно мањој мери развијене у односу на напред наведене научне области, спомињу се још и затворска психологија - која се бави проучавањем психичких збивања код лица која су од стране надлежних државних органа лишена слободе²⁴ и психологија жртве - која је усмерена на две групе питања: психолошки аспект виктимизације и исказ оштећеног у поступку²⁵

Сходно свему напред наведеном, можемо да закључимо следеће.

Прво, судска психологија у ширем смислу је самостална научна дисциплина која се бави проучавањем психичких процеса и психичких својстава чије је упознавање значајно за успешно вршење правосудних функција и адекватну примену права.

Друго, судска психологија у ширем смислу је комбинована и координирајућа научна дисциплина чији систем обухвата више научних области, међу којима су, у односу на преостале, посебно две својим ужим предметом проучавања диференциране и у вељој мери дефинисане, а то су: судска психологија у ужем смислу, односно психологија суђења - која проучава психичка збивања појединих процесних учесника и психолошки развој судског поступка као целине (обезбеђује психолошка знања корисна

---

17 Вид. Н. Делић /2002/: Неки проблеми у вези утврђивања неурачунљивости и битно смањене урачунљивости, У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, први део*, Београд, 149-172. и Д. Дракић, Т. Лукић /2011/: Кривично право и способност човековог саодређења, *Crimen*, Београд, број 1, 91-95.

18 Вид. С. Roxin /2010/: О евентуалном умишљају, *Crimen*, Београд, број 1, 5-17. и И. Вуковић /2009/: О појму нехата и његовим појавним облицима, У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, трећи део*, Београд, 244-256.

19 Вид. Н. Делић /2008/: Свест о противправности као конститутивни елемент кривице, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, број 2, 161-179.

20 Вид. Z. Šeparović /1985/: *Granice rizika – etičkopравни pristupi medicini*, Zagreb/Čakovec, 262-265. и М. Kokoљ /1981/: *Krivična odgovornost privremeno neuračunljivih lica*, Mostar.

21 Вид. Љ. Радловић /2010/: *Малолетничко кривично право*, Београд, 45-48. и М. Шкулић /2011/: *Малолетничко кривично право*, Београд, 251-276.

22 Вид. Н. Делић /2008/: Побуде као квалификаторне околности код кривичног дела убиства, *Правни живот*, Београд, број 9, 139-142.

23 Вид. Н. Делић /2009/: оп. цит., 43-45.

24 М. Аћимовић /1987/: оп. цит., 337. и М. Милутиновић /1997/: *Пенологија*, Београд, 242-250. Вид. D. A. Crington, G. J. Towl /2009/: *Psychology in Prisons*, Oksford.

25 М. Аћимовић /1987/: оп. цит., 333. и Z. Šeparović /1985/: *Viktimologija, studije o žrtvama*, Zagreb, 17-18. Вид. Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић-Патић /2011/: *Виктимологија*, Београд, 101-111.

за успешно вршење правосудних функција) и законска психологија - која се бави објашњењем психолошких, психопатолошких и психијатријских појава чије је разумевање потребно за примену одговарајућих материјалноправних прописа (обезбеђује психолошка и психопатолошка знања неопходна за адекватну примену права).

Развој судске психологија - Развој судске психологије у ширем смислу као самосталне научне дисциплине отпочео је релативно касно, отприлике крајем XIX и почетком XX века. Њен настанак и развој везани су са једне стране, за настанак и развој психологије као самосталне науке,²⁶ а са друге стране, по природи ствари и за развој саме правне науке.

Међутим, периоду научног развоја психологије као и судске психологије у ширем смислу претходио је условно речено, преднаучни период јер се, како се истиче „научна питања не постављају сама по себи већ их људски дух постепено открива и поставља као загонетке које могу вековима да заокупљају његову пажњу.“²⁷

Прве идеје које су допринеле настанку и развоју судске психологије у ширем смислу можемо да видимо у закључцима појединих филозофа попут Улпијана и Аристотела, а који се углавном односе на питања правилности и објективности суђења, као и веродостојности исказа појединих категорија давалаца исказа.²⁸

До формирање судске психологије у ширем смислу као научне дисциплине у суштини је дошло, када су почетком XX века, Штерн (*Stern*), Грос (*Gross*), Горф (*Gorph*), Бинет (*Binet*), Алтавила (*Altavilla*), Хилвиг (*Hellwig*), Плут (*Plaut*), Липмен (*Lipmann*) и други, почели да објављују своје радове у којима су се углавном бавили појединим питањима психологије исказа у кривичном поступку.²⁹

Даљем развоју судске психологије у ширем смислу, између осталих, посебно су допринели и Гразбергер (*Grassberger*), Андојч (*Undeutch*), (*Транкел*) Trankell, Ратинов (*Ратинов*), Доспулов (*Доспулов*), Дулов (*Дулов*) и други. Оно што треба истаћи је то да су и ови аутори, као и напред поменути, научну пажњу по правилу усмеравали на питања везана првенствено за психологију кривичног поступка, која је и данас остала најразвијенији део судске психологије у ширем смислу (прецизније речено, део судске психологије у ужем смислу која је научна област у оквиру судске психологије у ширем смислу као самосталне научне дисциплине). Да би тек у другој половини XX века дошло до квалитативног напретка у том смислу да се знатна научна пажња посвећује и психолошким питањима пресуђивања и примене права, наравно, опет првенствено у кривичном, али постепено и другим судским поступцима.

Међу савременим ауторима који су својим радовима дали одређени допринос развоју појединих научних области у оквиру судске психологије у ширем смислу налазе се, поред осталих и: Лофтус (*Loftus*)³⁰, Клифорд (*Clifford*)³¹, Вол (*Wall*)³², Бекаут

---

26 Како се наводи, као незванични датум рођења психологије сматра се 1873. година када је Вунд (*Wundt*), иначе оснивач прве лабораторије за експериментална психолошка истраживања, у два волумена издао своје дело „Принципи физиолошке психологије“. Вид. С. Радоњић /1999/: *Увод у психологију, структура психологије као науке*, Београд, 14–16.

27 Ж. Кораћ /1985/: *Развој психологије опажања*, Београд, 16.

28 М. Аћимовић /1987/: оп. цит., 26.

29 Како наводи Кантер, у Енглеској је до инволвирања психолошких знања у један судски поступак по први пут дошло у случају „Daniel McNaughton“ 1843. године. D. Canter: оп.цит., 6-7.

30 Е. Loftus /1979/: *Eyewitness Testimony*, London.

31 В. Clifford /1979/: *Eyewitness Testimony: The bridging of a credibility gap*, In: *Psychology, Law and Legal Processes*, London, 87-167.

32 Р. М. Wall /1965/: *Eyewitness Identification in Criminal Cases*, New York.

(Buckhaut)³³, Грег (Greg)³⁴, Гудонсон (Gudjonsson)³⁵, Шелдон (Sheldon)³⁶, Абрахамсин (Abrahamsen)³⁷, Стоун (Stone)³⁸, Хас (Huss)³⁹ и други.

На нашим просторима утемељивачем судске психологије као самосталне научне дисциплине и несумњиво најзначајнијим аутором у овој области сматра се Аћимовић.⁴⁰

Међу ауторима који су се у својим радовима бавили и одговарајућим аспектима судскопсихолошке проблематике, а пре свега психологијом исказа, налазе се: Јевтић⁴¹, Путник⁴², Водинелић⁴³, Росо⁴⁴, Алексић⁴⁵ и Симоновић⁴⁶.

Методи судске психологије - Метод се обично схвата као начин на који се у науци долази до сазнања предмета који она проучава. Но, овако одређен метод није у потпуности дефинисан јер он у најширем смислу обухвата три елемента. Најпре, то је поступак којим се долази до знања тј. радње које треба извршити да би се дошло до сазнања предмета. Затим, то је знање о самом предмету које омогућује да се поступак у највећој могућој мери прилагоди предмету и тако овај потпуно сазна. Најзад, то су средства помоћу којих се предмет може сазнати тј. они конкретизовани специфични поступци, као материјална средства, помоћу којих откривамо оне особине предмета чије нам сазнање представља циљ научног истраживања.⁴⁷

Судска психологија у ширем смислу као и свака друга научна дисциплина користи одређене методе.

Пошто се развила у окриљу психологије судска психологија у ширем смислу се по природи ствари користи пре свега одговарајућим психолошким методима.

-
- 33 R. Buckhaut /1980/: Eyewitness identification and psychology in the courtroom, In: *The Role of the Forensic Psychologist*, Illionis.
- 34 W. H. Greg /1987/: *Introduction to Human Memory*, London.
- 35 G. Gudjonsson /1990/: *Psychology of Interrogations, Confessions and Testimony*, London.
- 36 W. H. Sheldon /1942/: *The Varieties of Temperament: A Psychology of Constitutional Differences*, New Work
- 37 D. Abrahamsen /1960/: *The Psychology of Crime*, New Work.
- 38 M. Stone /1995/: *Cross - Examination in Criminal Trials*, London.
- 39 M. T. Huss /2009/: *Forensic Psychology: Research, Clinical Practice and Applications*, Chichester.
- 40 Вид. М. Аћимовић /1972/: Основи судске психологије, Београд; М. Аћимовић /1979/: Увод у психологију кривичног поступка, Београд и М. Аћимовић /1983/: Судска психологија, Београд.
- 41 Д. Јевтић /1960/: *Судска психопатологија*, Београд/Загреб.
- 42 Д. Путник /1962/: *Судска психологија*, Београд.
- 43 Д. Водинелић /1962/: Лаж окривљеног као доказ у кривичном поступку, *Правни живот*, Београд, број 3, 54-69; В. Водинелић /1991/: Процесуални и криминалистички проблеми у вези са судовима и закључцима садржаним у исказу сведока, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, број 1, 61-70; В. Водинелић /1970/: Интуиција и кривични поступак, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, Београд, број 4, 727-735; V. Vodinelic /1981/: Saslušanje dece i mladeži, *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 110-118. и V. Vodinelic /1985/: Krivično pravo, kriminalistika i san, *Naša zakonitost*, Zagreb, broj 2, 41-49.
- 44 Z. Roso /1995/: *Informativni razgovor i intervju*, Zagreb.
- 45 Ж. Алексић /1988/: Утицај објективних фактора опажања на рекогнитивну способност сведока, *Безбедност*, Београд, број 10, 72-79.
- 46 Б. Симоновић /1997/: *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Крагујевац.
- 47 Р. Лукић /1995/: *Основи социологије*, Београд, 61.

Овде треба рећи и то да када су у питању методи психологије, да и она као и друге друштвене науке превасходно користи извесне опште научне методе које више или мање прилагођава својим потребама⁴⁸.

Осим ових општих метода, судска психологија у ширем смислу користи и неке специфичне судскопсихолошке методе који су углавном везани за примену одређених процесних правила.

Општи методи који се користе у судској психологији у ширем смислу су следећи⁴⁹.

Експеримент – за који се углавном каже да представља намерно изазивање појаве која се жели испитати. Међутим, треба рећи да оно што представља суштину експеримента јесте систематско и намерно мењање услова у којима се нека појава јавља. За настанак и развој психологије експеримент је имао веома велики значај док се у судској психологији у ширем смислу веома ретко примењује, али може да послужи код реконструкција и препознавања.

Посматрање – је практично један од најстаријих метода који се у психологији јавио пре експеримента, а и данас има велики значај. Треба истаћи да се посматрање као метод разликује од обичног, свакодневног посматрања које се врши практично непрестано, по томе што се посматрање као метод врши са одређеним циљем, у складу са унапред постављеним планом и спроводи се систематски и континуирано, у смислу да се води рачуна о условима у којима се појава посматра. За судску психологију у ширем смислу посматрање је у суштини најважнији и најчешће примењиван метод који се састоји у томе што се посматрањем одређених лица доносе закључци у вези њихових појединих психичких функција и својстава. Треба нагласити да успешна примена овог метода зависи од претходног искуства и захтева опрезност приликом доношења закључака.

Интроспекција – представља самопосматрање тј. посматрање сопствених доживљаја. У психологији се интроспекција једно време сматрала за најзначајнији метод чијом се применом може доћи до података о психичком животу. Међутим, касније значај овог метода опада из разлога што се сматра недовољно сигурним извором података. У судској психологији у ширем смислу овај метод се из истих разлога веома ретко примењује и увек уз одговарајуће резерве. Ипак, овај метод не треба у потпуности одбацити јер о неким психичким процесима само на тај начин можемо доћи до потребних сазнања. Међутим, треба нагласити да уколико до примене овог метода у конкретном случају и дође добијене резултате увек, уколико је то могуће, треба проверити и допунити.

Испитивање – се састоји у томе што испитивач поставља питања на која испитивани одговара. Питања се првенствено односе на психичке доживљаје испитиваног који се не могу посматрати непосредно. По правилу, испитивање се врши у оквиру усменог разговора, интервјуа, али може бити и писмено. Постоје две форме интервјуа, то су: стандардизовани, када испитивач поставља само унапред припремљена питања и нестандардизовани, када је испитивач слободнији у формулисању питања. За судску психологију у ширем смислу у односу на интервју, по

---

48 Р. Лукић: *Ibid.*, 62.

49 Наведену класификацију метода сусрећемо у највећем делу домаће литературе када су у питању друштвене науке. Отуда, као различита може бити интересантна класификација метода коју даје Ендрус (Andrews), који разликује: методе за избор испитаника, методе за контролу спољашњих услова испитивања, методе давања инструкције и методе управљања пажње у одређеном правцу, методе излагања дражи, методе за регистровање унутрашњих телесних промена, методе посматрања и регистровања спољашњих реакција на дражи и методе анализе и синтезе података који су добијени у истраживању. Т. G. Andrews /1948/: *Methods of Psychology*, Wiles, 5. Вид. Ђ. Игњатовић /2009/: *Методологија истраживања криминалитета*, Београд, 38-68.

природи ствари, далеко већи значај има испитивање у виду слободног разговора у коме се питања постављају према ситуацији и у току самог разговора. Испитивање се надаље, може вршити и путем упитника, који представља вид писменог испитивања, и састоји се од система питања састављених према утврђеним принципима, а чија подобност за испитивање одређених појава је утврђена претходним проверавањем. Сматра се да су најзначајнији упитници за испитивање појединих особина личности и појединих група особина личности.⁵⁰ Но, има и мишљења да су овакава испитивања погодна само за материјалне појаве, а не за испитивање психичких појава, за шта се у пракси најчешће и користе.⁵¹

Социометријски поступак – представља метод мерења друштвених односа у малим групама. На овај начин мери се степен привлачења или одбијања појединих чланова одређене групе. Овај метод се ретко употребљава у судској психологији у ширем смислу.

Тестови – представљају низ задатака изабраних по одређеним принципима који омогућавају да се на објективан начин испитују одређене психичке особине или психички процеси. Да би остварио своју сврху тест треба да буде: ваљан, поуздан и објективан. За судску психологију у ширем смислу од значаја могу бити поједини тестови попут, тестова за испитивање неуротичности, структуре личности, емоционалне зрелости, као и скале процене и пројективни тестови.⁵²

Статистички метод – подразумева приказивање одређених бројчаних података, њихову анализу и извођење закључака из њих. Овај метод се у судској психологији у ширем смислу веома мало користи.

Метод испитивања појединачног случаја – подразумева испитивање једног појединачног случаја са различитих аспеката, поред осталих и психолошког. Овај метод је у великој мери заступљен у криминалној психологији.⁵³

Специфични судскопсихолошки методи су следећи.

Проучавање документације – које је значајно за упознавање личности појединих учесника у одговарајућем судском поступку. Могу се проучавати различити документи о једној личности који су у датом тренутку доступни, као на пример, документи који се односе на школске и стручне квалификације, документи који се односе на здравствено и ментално стање и други документи.

Саслушање – овај метод је од посебног значаја јер је у питању доказно средство које се примењује у одговарајућим судским поступцима.

Оцена веродостојности исказа⁵⁴ – која се врши на основу следећих критеријума: упоређивањем исказа са другим утврђеним чињеницама; анализом садржине исказа и оценом опште веродостојности даваоца исказа.

---

50 Н. Рот: оп. цит., 18.

51 Р. Лукић: оп. цит., 77.

52 И. Костић: оп. цит., 177–182.

53 О примени општих метода у судској психологији вид. М. Аћимовић /1987/: оп. цит., 13–18; С. Радоњић: оп. цит., 55–145. и Р. Миловановић: оп. цит., 35–43.

54 Како наводи Стоун, термин веродостојност се користи да би означио меру до које један исказ јесте прихватљив као истинит. Но, по мишљењу аутора, ово је више питање просуђивања него објективна чињеница. Често један исказ може бити процењен као истинит, иако је у ствари лажан. Исто тако, и један истинит исказ због одређених околности може изазвати неповрење. При томе, како наглашава аутор, процена исказа као веродостојног се не односи на ненамерне погрешке. Веродостојност се односи на лажи тј., намерна, свесна и мотивисана настојања обмањивања надлежних органа у одговарајућим поступцима. Такође, сам суд о веродостојности не може спадати у категорију „све или ништа“ и оцена веродостојности увек треба да буде изражена кроз одређени степен, иако се у ствари ради о категорији која је суштински немерљива. Како аутор закључује, веродостојност треба посматрати као питање става надлежног органа према томе колико може да верује одређеном

Оцена веродостојности исказа упоређивањем садржине исказа са другим утврђеним чињеницама врши се применом одређених логичких критеријума који укључују и примену одговарајућих психолошких знања.

Оцена веродостојности исказа на основу анализе садржине самог исказа у основи подразумева вршење психолошке анализе исказа. Првенствено се испитују саставни узајамно повезани делови исказа као јединствене психолошке појаве, односно врши се анализа четири психичка процеса која чине исказ у судскопсихолошком смислу. Потом се примењују одговарајући критеријуми за процену веродостојности исказа међу којима посебан значај имају тзв. критеријуми реалности који са једне стране, обухватају структуралну анализу исказа, а са друге стране, анализу његовог садржаја.

Оцена опште веродостојности даваоца исказа врши се на основу следећих критеријума: одређених особина личности, при чему посебан значај имају: психичка нормалност односно психичка поремећеност даваоца исказа, пол, узраст и животна доб, сугестибилност и карактер даваоца исказа; мотива даваоца исказа; држања/понашања/кинетичког говора тела даваоца исказа и процесног положаја даваоца исказа.⁵⁵

Однос судске психологије са психологијом - Као што је напред наведено, судска психологија у ширем смислу као научна дисциплина настала је и развијала се у оквиру психологије као самосталне науке. Иако је релативно касно постала самостална наука психологија се веома брзо развијала и то тако што се у оквиру психолошке науке стварају посебне научне дисциплине за изучавање појединих група психичких појава. Данас постоји велики број теоријских и примењених психолошких дисциплина, једна од њих је и судска психологија у ширем смислу.

Као део психологије судска психологија у ширем смислу користи се многим психолошким знањима и појмовима.

При томе, судска психологија у ширем смислу у највећој мери се ослања на општу или генералну психологију која проучава основне психичке функције нормалног одраслог човека, а то су: памћење, опажање, мишљење, интелигенција, нагони, емоције, воља, свест и пажња.

Осим тога, судска психологија у ширем смислу користи и знања социјалне психологије која се бави проучавањем понашања појединца и група у вези са социјалном средином, као и психометрије, која се бави питањем мерења психичких процеса и особина, чији најважнији део јесте тестирање.

Најзад, за судску психологију у ширем смислу од значаја су дечја психологија и психопатологија. При томе, знања дечје психологије судска психологија у ширем смислу користи у оквиру судске психологије у ужем смислу и то превасходно приликом утврђивања критеријума за оцену веродостојности дечјег исказа, а са друге стране, у оквиру законске психологије, при чему посебно имамо у виду кривичноправну психологију која ова знања користи приликом обраде питања узраста у контексту проблематике одговорности непунолетних учинилаца кривичних дела. Психопатолошки појмови се такође превасходно користе у законској психологији, односно у кривичноправној психологији и то приликом утврђивања неурачунљивости и битно смањење урачунљивости учиниоца кривичног дела.

Однос судске психологије са појединим правним гранама - Однос судске психологије у ширем смислу са појединим правним гранама може се посматрати са два аспекта.

Први аспект посматрања је однос између судске психологије у ужем смислу, као научне области у оквиру судске психологије у ширем смислу, са појединим процесним

исказу. Према томе, искази подлежу веровању, а давоци исказа, поверењу. М. Stone: оп. цит., 48-51.

55 Вид. Н. Делић /2008/: оп. цит., 69-118.

правима, као што су, кривично процесно право, грађанско процесно право и друга процесна права.

И други аспект посматрања је однос законске психологије, као научне области у оквиру судске психологије у ширем смислу, са појединим материјалним правима, међу којима посебно треба издвојити кривично и грађанско право.

Однос судске психологије са појединим ванправним научним дисциплинама - Судска психологија у ширем смислу је са појединим ванправним научним дисциплинама такође повезана преко својих најзначајнијих научних области.

Наиме, преко судске психологије у ужем смислу повезана је са криминалистиком, и то нарочито са криминалистичком тактиком као и са судском медицином, а преко законске психологије са судском психопатологијом и судском психијатријом. Најзад, треба рећи и то да је преко затворске психологије, судска психологија у ширем смислу повезана са педологијом, а преко психологије жртве са виктимологијом.

На самом крају, након разматрања појединих општих питања везаних за судску психологију у ширем смислу можемо да констатујемо следеће.

Судска психологија у ширем смислу је самостална научна дисциплина која се у оквиру психологије развија преко својих појединих научних области, међу којима посебан значај имају судска психологија у ужем смислу и законска психологија.

Судска психологија у ширем смислу је не само теоријска, већ и примењена научна дисциплина.

Судска психологија у ширем смислу је друштвена научна дисциплина која је делимично биолошки заснована.

Судска психологија у ширем смислу је по својој природи и помоћна правна дисциплина.

Најзад, оно што суштински карактерише судску психологију у ширем смислу је неуједначена развијеност појединих научних области у њеном саставу, као и њихових делова, односно чињеница да је њен најзначајнији и најразвијенији део психологија кривичног поступка која представља део научне области судске психологије у ужем смислу, при чему је у оквиру психологије кривичног поступка део који се односи на психологију исказа евидентно доминантнији у односу на део који обухвата питања психолошког развоја судског поступка.

Литература:

- Abrahamsen D. /1960/: *The Psychology of Crime*, New York
- Andrews T. G. /1948/: *Methods of Psychology*, Wiles
- Алексић Ж. /1988/: Утицај објективних фактора опажања на рекогнитивну способност сведока, *Безбедност*, Београд, број 10, 72-79.
- Алексић Ж., Шкулић М., Жарковић М. /2004/: *Лексикон криминалистике*, Београд
- Аћимовић М. /1972/: *Основи судске психологије*, Београд,
- Аћимовић М. /1979/: *Увод у психологију кривичног поступка*, Београд
- Аћимовић М. /1983/: *Судска психологија*, Београд
- Аћимовић М. /1987/: *Психологија злочина и суђења, судска психологија*, Београд
- Buckhaut R. /1980/: Eyewitness identification and psychology in the courtroom, In: *The Role of the Forensic Psychologist*, Illionis
- Водинелић В. /1962/: Лаж окривљеног као доказ у кривичном поступку, *Правни живот*, Београд, број 3, 54-69.
- Водинелић В. /1991/: Процесуални и криминалистички проблеми у вези са судовима и

закључцима садржаним у исказу добронамерног сведока, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, број 1, 61-70.

- Водинелић В. /1970/: Интуиција и кривични поступак, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, Београд, број 4, 727-735.
- Vodinelić V. /1981/: Saslušanje dece i mladeži, *Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 110-118.
- Vodinelić V. /1985/: Krivično pravo, kriminalistika i san, *Naša zakonitost*, Zagreb, broj 2, 41-49.
- Вуковић И. /2009/: О појму нехата и његовим појавним облицима, У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, трећи део*, Београд, 244-256.
- Greg W. H. /1987/: *Introduction to Human Memory*, London
- Gudjonsson G. /1990/: *Psychology of Interrogations, Confessions and Testimony*, London
- В. Десимировић /1997/: *Медицинска психологија, са основама психопатологије*, Београд
- Делић Н. /2009/: *Нова решења опитних института у КЗС*, Београд
- Делић Н. /2007/: Неки проблеми у вези утврђивања неурачунљивости и битно смањене урачунљивости, У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, први део*, Београд, 149-172.
- Делић Н. /2008/: Свест о противправности као конститутивни елемент кривице, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, број 2, 161-179.
- Делић Н. /2008/: Побуде као квалификаторне околности код кривичног дела убиства, *Правни живот*, Београд, број 9, 139-142.
- Делић Н. /2008/: *Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку*, Београд
- Дракић Д, Лукић Т. /2011/: Кривично право и способност човековог саодређења, *Crimen*, Београд, број 1, 91-95.
- Игњатовић Ђ. /2009/: *Методологија истраживања криминалитета*, Београд
- Игњатовић Ђ. /2011/: *Криминологија*, Београд.
- Игњатовић Ђ., Симеуновић-Патић Б. /2011/: *Виктимологија*, Београд
- Јакулић С. /1999/: *Форензичка психијатрија, ауторизована предавања*, Београд
- Јекић З. /2003/: *Кривично процесно право*, Београд
- Јевтић Д. /1960/: *Судска психопатологија*, Београд/Загреб.
- Костић М. /2002/: *Форензичка психологија*, Београд
- Костић М. /2000/: *Криминалистичка психологија*, Београд
- Kozarić-Kovačić D., Grubišić-Ilić M., Grozdanić V. /2005/: *Forenzička psihijatrija*, Zagreb
- Kokolj M. /1981/: *Krivična odgovornost privremeno neuračunljivih lica*, Mostar
- Кораћ Ж./1985/: *Развој психологије опажања*, Београд
- Loftus E. /1979/: *Eyewitness Testimony*, London.
- Лукић Р. /1995/: *Основи социологије*, Београд
- Миловановић Р. /1998/: *Полицијска психологија*, Београд
- Путник Д. /1962/: *Судска психологија*, Београд.
- Радоњић С. /1999/: *Увод у психологију, структура психологије као науке*, Београд
- Радуловић Љ. /2010/: *Малолетничко кривично право*, Београд
- Roso Z. /1995/: *Informativni razgovor i intervju*, Zagreb
- Рот Н. /2000/: *Опита психологија*, Београд
- Roxin C. /2010/: О евентуалном умишљају, *Crimen*, Београд, број 1, 5-17.
- Симоновић Б. /1997/: *Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду*, Крагујевац
- Stone M. /1995/: *Cross - Examination in Criminal Trials*, London
- Feldman P. /1993/: *The Psychology of Crime*, New York

- Hollin C. R. /1989/: *Psychology and Crime, An Introduction to Criminological Psychology*, London
- Howitt D. /2009/: *Introduction to Forensic and Criminal Psychology*, London
- Huss M. T. /2009/: *Forensic Psychology: Research, Clinical Practice and Applications*, Chichester
- Centar D. /2010/: *Forensic Psychology*, Oksford
- Crington D. A., Towl G. J. /2009/: *Psychology in Prisons*, Oksford
- Clifford B. /1979/: Eyewitness Testimony: The bridging of a credibility gap, In: *Psychology, Law and Legal Processes*, London
- Šeparović Z. /1987/: *Kriminologija i socijalna patologija*, Zagreb
- Šeparović Z. /1985/: *Granice rizika – etičkopravni pristupi medicini*, Zagreb/Čakovec
- Šeparović Z. /1985/: *Viktimologija, studije o žrtvama*, Zagreb
- Шкулић М. /2011/: *Малолетничко кривично право*, Београд
- Sheldon W. H. /1942/: *The Varieties of Temperament: A Psychology of Constitutional Differences*, New Work
- Wall P. M. /1965/: *Eyewitness Identification in Criminal Cases*, New York

Nataša Delić
Law Faculty, University in Belgrade

LEGAL PSYCHOLOGY AS A TEACHING AND SCIENTIFIC DISCIPLINE

SUMMARY

Author intends to define legal psychology in a wider sense as a teaching and scientific discipline in this work. In the given context, special attention is paid to determine the assignment and task of legal psychology in a broader sense as an independent scientific discipline and its system. After this, the historical development of legal psychology as well as its individual scientific areas is briefly shown. Also, author addressed the topic of scientific methods that are used in legal psychology. There is also the summary of relation between legal psychology and general psychology and certain legal and extralegal branches. In the end of the work appropriate conclusions are given.

Key words: psychology, legal psychology.